

Szeli István

**ADALÉK
A MADÁCH-FORDÍTÁSOK
TÖRTÉNETÉHEZ**

A Madách délszláv képét vázoló 1969-ben megjelent munkámhoz a nemrég elhunyt Szirmai Károly igen sok és jelentős adattal járult hozzá, amelyek nagy része a Tragédia színrevitelére, újabb fordításaira és szerbhorvát nyelvű kiadására vonatkoztak. Gazdag levéltárának anyagából legfőként a mű egyik fordítójával, Vladislav Jankulov esperessel váltott leveleit használhattam eredménnyel, mert érdekes részletekkel gazdagították ismereteinket a mű adaptálásáról. Dolgozatom lezárása és nyomdába adása után is Szirmai gyakran keresett fel újabban előkerült dokumentumokkal, amelyeket azonban már nem dolgozhattam fel tanulmányomban. A Madách-évforduló alkalmából bizonyára nem lesz érdektelen, ha ezek közül néhányat közreadunk, mert tovább finomítják a kialakult képet, s további részletekre derítenek fényt a Tragédia szerbhorvát recepciójában.

Ezúttal öt levélszöveget közlünk: Szirmai levelét e sorok írójához, amely a maga nemében szintén dokumentum-értékűnek számít; Josip Kulundžić levelét Vladislav Jankulovhoz (magyar fordítását kivonatossan lásd: Szeli István: *Utak egymás felé*, Újvidék, 1969, 135. l.); valamint Vladislav Jankulov három levelét Szirmai Károlyhoz.

* * *

Kedves Barátom!

Verbász, 1969. május 15.

Hivatkozva tegnapi telefonbeszélgetésünkre, itt küldöm Jankulov Vladisláv 3 véletlenül megtalált levelét, sajnos, kitépett állapotban, mert egyik ismerősöm, amikor régen látogatóban volt nálam, úgy látszik el akarta vinni, mint könyveimből ő és mások — tudtom nélkül — táskájukba dugva nem egyet. De azért mégis fölhasználhatod.

Én annak idején ugyanis elő akartam adni az ő fordításában Madách tragédiáját, s evégből érintkezéskébe léptem a budapesti Nemzeti Színházzal is, de onnan azt a választ kaptam, hogy az előadáshoz szükséges régi díszletek már nincsenek meg, az újak pedig még nem készültek el.

Mint már megírtam, kétféle levelezésem van, egyik az 1945. utáni időkből, a másik a Kalangya-korszakból. Nem tudom, érdekel-e az újabb is. Ez nagyon rendes állapotban van. A régit újra kell szortíroznom, új dossziékat is hozzá vennem. Légy szíves, és értesíts, hogy mennyit tudtok fizetni a mintegy 20 dosszié levelezésért, és mikor jöhetnél el értük? Amikor még B. Szabó György élt, ő is foglalkozott a levelezés átvételével nálam jártában, s ő át is vette volna, de nem volt rá pénzük.

Szeretettel üdvözöl igaz barátod
Károly

* * *

NARODNO POZORIŠTE
THÉÂTRE NATIONAL

Beograd, 15. aprila 1932.
Belgrade,

Vrlo poštovani gospodine,

pre kratkog vremena bio je kod mene g. prota Milivoj Petrović i tražio da Vam vratim rukopis prevoda Madačeve „Čovekove tragedije”. Tom prilikom ja sam ponovo naglasio da je Vaš prevod vrlo dobar, i zacelo bolji od Zmajevog. Nije dakle vrednost prevoda bila u pitanju, kad se delo Madačevo nije uzelo u kombinaciju za repertoar Narodnog pozorišta, nego karakter dela. Narodno pozorište nije pokazivalo do sada nekakve averzije prema delima mađarskih pisaca, naročito, ako su dobra. Molnar i Fodor, pa i drugi stalno su na našem repertoaru. Nažalost, danas, u vreme ove teške ekonomske krize koja je, naravno, morala da zahvati i pozorišta, uprava se mora služiti i drugim kriterijumima. U prvom redu uprava, kad odobrava dela za izvedbu, mora paziti i na to, koliko će stajati oprema dela. Vama je zacelo poznato da bi troškovi za montiranje Madačeve tragedije na scenu bilo vrlo veliki. Razlog, zbog kojih se danas kod nas iznosi minimalan broj klasičnih dela, treba tražiti, u prvom redu, baš u pitanju skupe opreme dela. — Ja Vam zato današnjom poštom vraćam „Čovekovu tragediju” ali Vas u isti mah molim da budete uvereni, da će uprava Narodnog pozorišta, u času kad se ekonomske prilike budu popravile, opet moći uzeti u ožbiljan pretres pitanje postavljanja Madačevog dela na prestoničkoj sceni.

Budite uvereni u mom odličnom štovanju

Vaš odani
Jos. Kulundžić

Öt év múlva, 1937-ben írja Vladislav Jankulov Szirmaihoz ugyanennek a levélnek hátoldalára, folytatólag a következő sorokat:

† Kedves Doktor Úr, találkozásunkkor nem jutott eszembe ennek a belgrádi főrendezőnek a levele és neve. Most utólag megtaláltam. Talán most lehetne ezen levél nyomán, e levélnek felhasználásával fölkeresni ezt a Kuluncsics Jozsif urat és a tárgyalásokat folytatni. Kuluncsics úr annak idején azt hitte hogy a montirozás költségeit Beograd viselné.

Mindenesetre arra kérném, hogy Kuluncsics urat meggyőzni sziveskednék, hogy a fordítás 1932 óta több mint 50%-kal javult. Felhatalmazom, hogy ezt a levelet Kuluncsics úrnak megmutathassa. Azt hiszem, hogy ez a megőrzött levél most tehet szolgálatokat a Tragédia beográdi színrehozásának. A beográdi szerb körök nem is álmódják, mekkora hatást tenne rájuk a mű előadása.

Egyéb iránt a fordítás további sorsát Doktor úrra bízom és kérem alkalom adtán engemet is értesíteni a további lefolyásról.

1937 II 25.

Öszinte mély tisztelettel híve:
Jankulov Vladisláv
püspöki helyettes

Ugyanez év tavaszán írt további két leveléből arról értesülünk, hogy a fordítás szövege végleges formát nyert, s már csak a kiadására, ill. színre vitelére kell várni. A levelek egyben megvilágítják Jankulov irodalmi vállalkozásának politikai hátterét és emberi indítékait is.

+ Mélyen tisztelt Doktor Úr,

kedves levelét örömmel és őszinte hálával vettem.

Nagyon szépen köszönöm minden lépését, melyet megtenni méltóztatik a fordítás érdekében.

A mi a tiszteletbeli doktorátust illeti, az úgy támadt. Tudatában vagyok annak, hogy a fordítás jó, igen sok Madách barát a szerbségben mondotta már ezt, nem is említem a sok magyart, kezdve a Napló szerkesztőitől. Csupán a politikai légkör nem kedvezett évek során át, azért stagnált a dolog. A fordításba 1924-ben kezdtem, de ez a kezdet csak egyes részeket fordított. Az igazi fordítás Zomborban folyt, azon 1934-ig hosszabb — rövidebb megszakításokkal folyton dolgoztam s így ez a munka nem csak költői élvezetet és szórakozást nyújtott, de tudományos felkészültséget is követelt.

Jól tudom, hogy ez a fordítás a szerb—magyar közeledés eszméjét szolgálja. Ha célját eléri, a magyarság érdeke elsősorban nyelvi kielégítést. Jön az elismerés kérdése. Anyagi haszonra nem pályázhatok, bár szegény lateiner vagyok, mert ennek nincsen merkantil oldala, tiszta propaganda lelkiekben. Rendjel nem kell, a hönakat sem viselem. Irodalmi társaságok tagja sem lehetek, mert egy ilyen tagsággal való kitüntetést további irodalmi tevékenységgel nem igazolhatok. Kende úrral való beszélgetés folyamán a tiszteletbeli doktorátusnak a gondolata merült föl, a melyet ő készséggel fölkarolt. Én magam is az ez irányban megtett lépéseket koraiaknak veszem. Korai dolog ezirányban már most eljárni, hiszen nekem semmi írói hírem nincsen.

Azt hiszem, hogy Arany János éppen Madáchnak írta meg, mi-
kor tragédiáját végig olvasta: „más csak levelenként szedi a borostyánt, neked mindjárt koszorút kell adnom”. Az én fordításom is egy meglepetés, mert soha költészettel nem foglalkoztam és alkalmasint nem is fogok. A mű bennem élt gyermekkorom óta, egész életem eddig nehéz küzdelemben pergett le, a sors soha sem kényez-

tetett el, azért Leszkovác joggal mondhatta, hogy a fordítás az én művem. Ez a fordítás egy kis irodalmi kreáció.

Természetemből folyó szerénységemet nagyon bántja az elhamarkodott doktorátusi kísérlet. A míg a mű meg nem jelenik kinyomtatva, a míg színpadra kerülve az elvárható sikert el nem éri, nincsen jogcím, hogy arról szó essék. Sőt a mérvadó körök joggal mondhatnák: micsoda orcátlan föltolakodás ez a doktori parnasusra!

Előre köszönöm, hogy szíves volt a Kalangya legközelebbi példányát kilátásba helyezni.

Mindenesetre nagyon kérném, ha a fordítás további sorsáról is esetről esetre értesíteni szíveskednék. Addig is kérem, hogy őszinte mély tiszteletem kifejezését elfogadni méltóztassék.

Noviszád 1937 IV/1

Oszinte híve:
Jankulov Vladisláv
püspöki helynök

+ Igen tisztelt Doktor Úr!

F. é. április hó 29. kelt nagybecsű soraira máig nem válaszolhattam, mert az ünnepekkel el voltam foglalva, közben meg is hűtöttem magamat és gyöngélkedtem.

Látom, hogy ez a szegény fordítás állandó nehézségekbe ütközik. Attól tartok, hogy a beográdi nemzeti színház nem rendelkezik oly díszletekkel, melyekkel önmagától adhatná saját színpadán a tragédiát, de azért hivatkozva Kujuncsics rendező úr levelére talán lehetne újból megkérdezni. Tagadó válasz esetén talán meg lehetne kérdezni Zágrebót, mely alkalmasint több megfelelő díszlettel rendelkezik.

De nincs kifogásom, hogy megvárjuk a jövő centennáris évet is abból kifolyólag, hogy „qui habet tempus, habet vitam”.

Talán mégis jobb a kinyomtatással előbb foglalkozni. Ugyanis, a mű kinyomtatása sokat késik. Féltő, hogy a huzavonával beállhat az az eset, hogy napvilágot láthat egy rosszabb fordítás, mely háttérbe szorítaná a jobbat.

Be kell vallanom, hogy az ig. titkár sorainak végét nem tudom megérteni, tehát nem is adhatnám a kért választ.

Denique én távol vagyok a modern világirodalom nagy piacától, azért én teljesen Doktor úrra és a honi magy. irodalom mérvadó köreire bízom foritásom sorsát, tegyenek a hogy jónak látják, hogy a fordítás szolgálhatja majd a szerb-magyar irodalmi közeledést.

Megjegyezhetem, hogy a fordításomat Athanaszije vic Ksenija dr, Beograd nagynevű tudósnője is elolvasta és kitűnőnek találta, bár az eredeti művet nem ismeri és inspiráltnak.

Nagyon szépen köszönöm a megküldött Kalangyát, csak hogy kénytelen vagyok megjegyezni, hogy a kiadó hivatal egy példányt Jankulov Vladisláv címére küldött, a másikat Jankulov „Drago-

lyub" címére. Ilyen név nincsen, mert az én keresztnévem Vladiszláv, és igazán nem tudom, hogy jutottam a Dragolyub névhez.

Mindenesetre kérem szíves intézkedését, hogy Dragolyubot mellőzni kegyeskedjenek.

Végül nagyon kérném, kegyeskednék engemet a dolog további fejleményeiről alkalom adtán értesíteni.

Én fent kiemeltem volt, hogy sürgősebb dolog a kinyomtatás, de másrészt biztos vagyok benne, hogy ha előadásra kerülne a fordítás, sokkal jobban terjedne el és sokkal több nézőt kaphatna.

Nagyon sajnálnám, ha a fordítás Doktor úrnak több dolgot és esetleg kellemetlenséget okozna.

Fogadja Igen tisztelt Doktor úr mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Noviszád 1937 május 12.

Őszinte híve:
Jankulov Vladiszláv

